

Гордієнко О. А., Д. З. Козій// Пріоритети розвитку початкової освіти в контексті становлення Нової української школи: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 березня 2021 року) / за заг. ред. Т.І. Шанскова – Житомир: ФО-П «Н.М.Левковець», 2021. – С. 19 – 23.

Д. З. Козій,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри початкової освіти
та культури фахової мови **Гордієнко О. А.**
(Житомирський державний університет
імені Івана Франка)

Теоретичні засади формування пізнавальної активності молодших школярів у навчальному процесі початкової школи

Інтерес школярів до навчання є головним чинником у процесі оволодіння ними знаннями. А інтерес до отримання знань формується у школярів за умови певної організації вчителем їх навчальної діяльності.

У молодшому шкільному віці особливе місце належить емоційному ставленню школяра до світу, саме тому розвиток емоційної складової в пізнавальної діяльності в цьому віці є одним із ключових.

Розвиток пізнавальної активності молодших школярів – це та проблема, де пошук нових методів і прийомів навчання не припиняється ніколи, а тому ця проблема постійно залишається в полі зору сучасних досліджень. Вивчення пізнавальної активності та специфіки її формування у школярів здійснено у працях Н. Бойко, Т. Головань, І. Кучеренко, Н. Морозової, Б. Мухацької та інших дослідників. Водночас потребує уваги теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування пізнавальної активності молодших школярів у навчальному процесі початкової школи, що

є метою цієї статті.

Теоретичне обґрунтування основ формування пізнавального інтересу до навчання в учнів початкової школи потребує визначення базових понять: "інтерес", "пізнавальний інтерес", "пізнавальна активність".

Почнемо з "інтересу", так як всі інші поняття розкриваються через зміст першого. З погляду психолого-педагогічної науки, феномен інтересу розглядається вченими в контексті кількох наукових напрямів: інтелектуального, емоційного, волюнтаристського. Представники інтелектуального напрямку досліджень пов'язують сутність інтересу з розумовою діяльністю, з пізнавальними процесами особистості; шанувальники емоційного спрямування – з відчуттям задоволення й радості; представники волюнтаристського напрямку – з вольовою сферою особистості, з подоланням труднощів.

Щоб виховання та навчання сприяли формуванню особистості, необхідно "пробудити" дитину до первісної частини її розумової діяльності – пізнавальної потреби, яка є джерелом її пізнавальної діяльності та основою для розвитку пізнавального інтересу.

Специфіка пізнавального інтересу в навчальній діяльності полягає у формуванні в учнів потягу до об'єкта вивчення. Пізнавальний інтерес забарвлений емоціями, які вільні від примусових впливів для його виникнення і можуть бути викликані самим процесом розумової праці.

Говорячи про види пізнавального інтересу, О. Я. Савченко пропонує поняття "пасивного" та "активного" інтересу. Пасивний інтерес – це ситуативний, нестабільний інтерес, оскільки він характеризується лише приверненням уваги до предмета пізнання. Він може бути реакцією на новизну, а не пізнавальним інтересом у класичному розумінні [4, с. 25].

Рання форма пізнавального інтересу – це інтерес до навчання, який виникає в процесі навчання, заснований на потребі в знаннях. Об'єктом навчального інтересу є зміст конкретної галузі освіти. За відповідних

умов освітній інтерес може перерости в науковий, предметом якого є явища та закони природи й суспільного життя. Факторами, що впливають на розвиток навчальних інтересів, є: педагогічна оцінка, зміст навчання, успішність, якість викладання, методи навчання, правильна організація фронтальної та індивідуальної роботи з дітьми. Пізнавальний інтерес – це глибокий внутрішній мотив, заснований на вроджених когнітивних потребах людини. Інтерес підтримується інтелектуальним розвитком, вихованням сильних волевих якостей та перетворенням знань у духовний багаж особистості.

Н. Г. Баліцька розрізняє терміни "інтерес" та "пізнавальний інтерес". Під інтересом розуміється "емоційно-пізнавальне ставлення (що виникає з емоційно-пізнавального переживання) до предмету або до безпосередньо мотивованої діяльності, ставлення, що переходить при сприятливих умовах в емоційно-пізнавальну спрямованість особистості". Інтерес має три компоненти: позитивну емоцію по відношенню до діяльності; наявність пізнавальної сторони цієї емоції; наявність безпосереднього мотиву, що йде від самої діяльності [1, с. 26].

Пізнавальний інтерес означає інтерес до навчальної діяльності. Важливо розуміти різницю між пізнавальним інтересом та цікавістю. Цікавість викликається зовнішньою привабливістю, вона привертає увагу, але не допомагає розкрити суть, а навпаки, відволікає увагу від неї.

Появі пізнавального інтересу сприяють такі фактори: рівень розвитку дитини (її досвід, знання) та способи викладу матеріалу, організація процесу навчання так, щоб учнів постійно супроводжувала ситуація успіху.

Умовами виховання стійкого пізнавального інтересу є створення сприятливих об'єктивних матеріальних передумов; надання необхідних знань, умінь та навичок; підготовка психологічних передумов у формі позитивного емоційного підходу до предмета та розуміння його практичного значення та перспектив розвитку.

Отже, психолого-педагогічна природа пізнавального інтересу зумовлена розвитком різних складових, а саме: розвитком у діяльності пізнавальної потреби; проявом пізнавальної активності, джерелом якої є потреба в пізнанні, мотивом, що спонукає людину до пізнавальної діяльності.

Навчальний матеріал не завжди може бути цікавим для учнів. У такому випадку на допомогу приходить ще одне, не менш важливе джерело пізнавального інтересу – сам процес діяльності. Щоб викликати бажання вчитися, потрібно розвивати потребу молодшого школяра займатися пізнавальною діяльністю. Активізація пізнавальної діяльності учня без розвитку його пізнавального інтересу практично неможлива. Ось чому в процесі навчання необхідно систематично викликати, розвивати і зміцнювати пізнавальний інтерес учнів і як важливий мотив навчання, і як стійку рису особистості, і як могутній засіб навчання, що виховує.

Цілеспрямований процес засвоєння знань, формування умінь і навичок передбачає використання певних прийомів, способів, які у своїй сукупності утворюють метод навчання. Метод навчання – спосіб упорядкованої, взаємопов'язаної діяльності вчителів та учнів, спрямованої на вирішення завдань освіти, виховання й розвитку в процесі навчання.

Дидактичні дослідження свідчать, що класифікація методів навчання характеризується різноманітністю, залежно від підходів. Існують різні підходи до класифікації методів. Зокрема М. Фіцула [5, с. 109–150] виділяє такі групи:

а) за джерелами передачі й характером сприйняття інформації: словесні, наочні і практичні (С. Петровський, Е. Талант);

б) залежно від основних дидактичних завдань, які вирішуються на конкретному етапі навчання: методи оволодіння знаннями, формування умінь і навичок, застосування одержаних знань, творчої діяльності, закріплення, перевірки знань, умінь і навичок (М. Данилов, Б. Єсіпов);

в) відповідно до характеру пізнавальної діяльності учнів із засвоєння

змісту освіти виділяють такі методи, як пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі (М. Скаткін, І. Лернер).

При цілісному підході виділяють три великі групи методів навчання:

а) організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності; це сукупність методів, які спеціально спрямовані на передачу й засвоєння учнями знань, формування умінь і навичок;

б) стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності, спрямовані на формування пізнавальної мотивації навчання учнів;

в) контролю й самоконтролю навчально-пізнавальної діяльності, спрямовані на оцінку рівня знань, умінь та навичок учнів

Таким чином, методи навчання – це цілеспрямований систематизований набір прийомів, інструментів для організації навчальної діяльності, які охоплюють весь навчальний процес від постановки цілей до результатів. Вони пов'язані з мотивацією навчання, незалежно від особливостей окремих учнів, їх бажань, здібностей тощо [2, с. 206].

До показників розвитку пізнавальної активності учнів відносимо: запитання учня, звернені до вчителя; прагнення учнів за власним бажанням брати участь у діяльності, в навчальному процесі; активне оперування школярами набутих знаннями, вміннями та навичками; прагнення поділитися з оточуючими новою інформацією, отриманою з різних джерел за межами навчальної програми, емоційні переживання учня та ін. Як показує практика, такі умови в найбільшій мірі можуть забезпечити інноваційні, зокрема, інтерактивні методи навчання. Їх впровадження в практику роботи початкової школи є пріоритетним напрямком реформування вітчизняної системи початкової освіти. Виконуючи навчальну, виховну й дослідну функції, ці методи можуть бути використані як під час навчального процесу, так і в позакласній роботі. Використання інтерактивних методів навчання дає змогу створити принципово нову систему освіти, яка забезпечує широкі можливості навчання, підвищує мотивацію, розвиває самостійність,

забезпечує стійкий пізнавальний інтерес та сприяє процесу модернізації традиційної системи освіти. Інноваційні методи класифікуються відповідно до різних підходів. Наприклад, Ю. Ємельянов інноваційні методи умовно ділить на три основні блоки: а) дискусійні методи, до яких належать групова дискусія, розбір казусів із практики, аналіз ситуацій й морального вибору та ін.; б) ігрові методи, дидактичні й творчі ігри, рольові ігри [3, с. 30].

Отже, ефективність розвитку пізнавальної активності молодших школярів залежить від уміння педагога формувати у вихованців активність, збільшуючи питому вагу самостійності і творчості в пізнанні за рахунок зменшення кількості репродуктивно-наслідувальних завдань. Цю умову забезпечує використання інтерактивних методів навчання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці системи вправ і завдань для розвитку пізнавальної активності учнів, які можна використовувати для інтерактивної роботи на уроках.

Список використаної літератури

1. Баліцька Н. Г., Біда О. А., Волошина Г. П. та ін. Використання інтерактивних технологій навчання в професійній підготовці майбутніх учителів : монографія / за заг. ред. Н.Побірченко. Київ : Наук. світ, 2003. 138 с.
2. Бондарчук Н. В. Інноваційні технології в освіті. *Педагогічний альманах*. Вінниця. 2011. Випуск 9. С. 207–213.
3. Нові педагогічні й інформаційні технології в системі освіти / під ред. Е. С. Полат. Київ : Нора-прінт, 2005. С. 25–40.
4. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів. Київ : Рад. шк., 1982. 176 с.
5. *Фіцула М. М. Педагогіка* :навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ, 2002. 528 с.
6. Хайруліна Т. Г. Активні методи навчання та виховання. *Відкритий урок*. 2001. №1–2. С. 64–76.